

naturer

Det begyndte med, at jeg gik ud. Jeg begyndte med stranden, som for de fleste danskere er indbegrebet af god natur. Hvad er bedre end at blive blæst igennem, at se horisonten, gå i sandet og mærke lyset uanset vejret?

Eller rettere, det begyndte med, at jeg undrede mig over, at naturen var blevet så populær. Lovprisninger af vandreture, økologiske gårdbutikker, byhaver, vilde urter og vinterbadning dukkede op overalt. Jeg undrede mig over, at fortællingerne om fisketure, sommerhuse, hunde og blomsterstriber tog så stærkt til. Ligesom lavbundslande blev givet tilbage til naturen. Og jeg undrede mig over kampen *for* naturen mod motorveje og byggerier, og hvordan klimakampen også er en kamp for hele planetens natur.

Jeg er et indendørsmenneske, vokset op i parcelhuse, skoler, indkøbscentre og idrætshaller. Når jeg med min familie en gang om året håbede på at finde kantareller i skoven eller tog på ski i et fjeld, var vi *ude i naturen*. Om sommeren kørte vi forbi markerne, i tvivl om det nu var rug eller hvede, og vi har altid undret os over, hvor gul rapsen egentlig er. Gik vi en tur i skoven, tog vi altid hurtigt hjem igen. Et par timer ude i naturen, måske en sejltur på fjorden, var fint som en afstikker fra det egentlige liv, men strengt taget ikke nødvendigt på den måde det var nødvendigt at gå i skole.

Siden kom jeg i tvivl om, jeg egentlig havde været ude i naturen. Stort set al dansk skov er dyrket skov. Hvor naturlig er den i grunden, når den hele tiden bliver fældet, og nye træer bliver sat på række? Og hvor naturligt er det at gå rundt i et spor, som en snescooter har lavet i en nationalpark? Når jeg kigger ud ad vinduet, kan jeg derfor kun kende forskel på store fugle og små fugle. Når jeg har været udenfor, har jeg haft svært ved at finde rundt. Ofte har jeg mærket en nervøsitet for, at jeg ville kede mig, hvis jeg gik udenfor. Som om jeg ville gå glip af noget. Hjem

har altid været indenfor, og jeg har aldrig følt mig helt hjemme i verden af den grund. Jeg kender de andre arter og deres indbyrdes liv for dårligt, og jeg kan ikke regne ud, hvor det rene vand, der løber ud af vandhanen, kommer fra. Hvor alle de materialer, der har bidraget til min t-shirt, telefon og strømmen i stikkontakterne kommer fra, ved jeg heller ikke, og slet ikke hvordan de er forbundet med andre væsner, derunder andre mennesker, der også kunne have brug for dem.

Sådan var det at vokse op i en moderne verden. Det var meningen. At åbne for vandhanen uden at bekymre sig om, hvor det kommer fra, eller for benzinstanderen, var et umiddelbart rationelt og behageligt mål for forsyningselskaberne og forbrugeroplevelsen, og det var alle butikkers og varehuses princip. Du behøvede ikke at vide, hvor tingene kom fra. Alle mellemløddene mellem varen og den verden, den var kommet fra, var usynlige. På den måde forsvandt store dele af naturen fra bevidstheden. På den måde forsvandt store dele af naturen helt bogstaveligt ind i varen.

Da mit indendørsliv var på sit højdepunkt, besluttede jeg mig for at lede efter naturen.

naturerne kommer igen

Naturen er næsten forsvundet ud af indendørsmenneskernes liv. Hvis en dag består af hundrede gange 15 minutter — det er egentlig 96, men det er svært at regne med — hvor stor en del af din tid bruger du så indendørs? Hvis hvert kvarter svarer til 1 procent, hvor mange af dine vinterdage sniger sig op på mere end 10 procent? Jeg spørger af erfaring. I menneskehedens historie er det nyt, at vi bruger så meget tid indendørs. Det nordeuropæiske vejr kan ikke alene forklare, hvorfor vi foretrækker indendørslivet. Hvor meget af din tid bruger du udendørs om sommeren? Og i hvilket udendørs?

Samtidig med at vi næsten ikke lever i og kender til naturen, så kalder vi alt muligt indendørsliv for naturligt. Reklameindustrien udnævner alt fra mælkekartoner til regnjakker, potteplanter og cruiseskibe til at være alletiders for naturelskere. For et indendørsmenneske er naturen derfor tilsyneladende både forsvundet — og alle steder. Hvor bliver det indviklet, når det samme ord skal stå for så mange ting. Kunne vi overveje at holde op med at bruge det ord? Det har forskere seriøst overvejet, men det har aldrig rigtig fungeret. Det er, tror jeg, også et frustreret svar, ligesom når man baldrer en tallerken. Vi kan ikke give ordet hele skylden. Vi må arbejde med det.

Da jeg først var begyndt at undre mig over, hvor naturen egentlig var henne, og hvor tit naturen dukkede op i samtaler, tv-udsendelser og videnskabelige rapporter over dens tilstand, slog det mig en dag, at emnet var godt til en antropologisk undersøgelse.

Hvor kan man så gå hen for at finde naturen? For at tilgå mit problem i en overskuelig form måtte jeg fokusere på noget, og jeg besluttede mig først for at lede efter det, som danskerne opfatter som indbegrebet af natur, den bedste natur, den natur som er mest uangribelig for også være kultur. Jeg forestillede mig, at jeg på den måde kunne få en baseline for min undersøgelse og dernæst bevæge mig mere indviklede steder hen.

Min arbejdsplads ligger ved Søerne i København. Da jeg flyttede ind på mit kontor for mange år siden, tog jeg et foto af udsigten hver dag, og da jeg satte de mest forskellige fotos sammen i en collage, forstod jeg hvor meget dette byrum skiftede farve og karakter alt efter årstid og tidspunktet på dagen. Om sommeren fyldte de store kastanjetræer næsten hele billedet, om vinteren lå der faner af sne på den sorte is, og om natten gjorde lysreklamerne på nørrebro siden opmærksom på det dybe mørke. Nedenfor vinduet kører hver dag en konstant strøm af

biler, og når jeg selv sidder i en af dem, holder jeg hver gang af at se, hvordan det firkantede rum ved Søerne tager sig ud. Det er et gennemdesignet og konstrueret rum med vidde, liv og farver. Ligesom myrerne og fuglene bosætter sig og indretter sig, sådan gør menneskerne. Mennesker har skabt deres egne landskaber og transformeret dem til uigenkendelighed.

Når jeg cykler på arbejde, kan jeg komme hele vejen ad asfalterede cykelstier, og når jeg tager S-toget, skal jeg gå mindre end en kilometer i alt. Hele infrastrukturen er lagt an på, at vi ikke behøver være særligt meget ude, og jeg forestiller mig tit, hvordan Søerne så ud for nogle hundrede år siden, før Ladegårdsåen blev udgravet, så københavnernes kunne få frisk vand. Og jeg forestiller mig, hvordan Søerne ville have set ud, hvis planerne i slutningen af 1960'erne om Søringsens 12-sporrede motorvej var blevet gennemført. Jeg blev født i midten af 1960'erne, hvor den slags drømme florerede. For mine forældre var det moderne liv inden for rækkevidde, og huset, børnene og to indkomster og hele den statslige og kommunale infrastruktur muliggjorde et liv, hvor børnene kom i børnehave og skole og tilbragte fritiden i idrætshaller og biografen og slikbutikken henne på hjørnet. Børnene fik eget værelse. I de mest moderne hjem stod bilen i garagen, den skulle også indendørs. I det mest moderne er naturen en slags fritidsbeskæftigelse. Naturen bliver et sted, man ikke hører hjemme.¹

Jeg begyndte med at tage til stranden. Måske et underligt valg for en videnskabelig undersøgelse, men som indendørsmand og forsker havde jeg her et lille forspring. Ganske vist havde jeg aldrig selv været begejstret for sommerstranden, selv korte ophold har gjort mig udmattet af sandet, saltet, solen og vinden, men jeg havde gennem et tidligere forskningsprojekt i Stillehavet lært noget andet om strande. Især i en lagune, fra et turistmæssigt synspunkt en af de bedste strande i hele verden,

skrigende turkis, kridhvid, ikke overrendt, på en frodig og tilgængelig kyst. Det var også en strand, der i tiltagende grad var udsat for forurening og erosion. Truslerne syntes at komme fra både nært hold, i form af utilstrækkelige kloakker og uhensigtsmæssig kystbeskyttelse, og fra fjernt hold i form af forsuring af verdenshavet og stigende havtemperaturer og kraftigere cykloner.

De mennesker, der levede i og af lagunen så, hvordan der blev færre fisk, hvordan sandet blev brunt, revene ødelagt, og hvordan antallet af klæbrige alger eksploderede i den varme sæson. Der lærte jeg om kysters sandbudgetter, om fiskearter, havvandstigninger, storme, nitrater, havguder og fiskefælder, og hvordan sorgen over en ødelagt strand kunne blive vekslet til fælles handling. De kunne ikke redde lagunen i et hug, men de begyndte at undersøge dens tilstand for at lære alle dens væsner, historier og biologiske processer at kende, derunder deres egen indflydelse. Det endte med at forandre dem selv. De fandt ud af, hvor tæt deres samliv var med lagunen, og hvor påvirket lagunen var af det, de foretog sig på land. Det var ikke altid til at finde ud af, hvad der forårsagede hvad, men i dag vil jeg sige, at de økologiserede deres forhold til lagunen, fordi de ikke længere regnede med, at naturen kun var derude.

ud i felten

Målt i kilometer var stedet for mit feltarbejde ikke langt væk fra mit skrivebord, udsigten over Søerne og forelæsnings- og undervisningslokalerne. Tidligere generationer af antropologer sejlede i månedvis for at komme frem til felten. Dengang mente de, at jo længere væk hjemmefra man kom, jo mere mærkelige vaner ville man finde. Den idé er forladt, fordi antropologerne opdagede, at alle i verden har kultur, og at det ikke var til at afgøre, hvilken der er den mærkeligste. Hvilken målestok skulle tages i

anvendelse — deres eller vores? Antropologernes opgave blev at udvide forestillingen om det menneskelige.

Jeg tog nu ud på den friske strand som feltarbejder. I en kold marts mødte jeg vinterstrandens folk på Sjællands nordkyst. Den dengang siddende regering havde besluttet at støtte udformningen af et mindre antal projekter, der kunne udvikle kystzonen. Et af projekterne var i Gilleleje, og planen var på det tidspunkt at udbygge stranden vest for havnen ved at fjerne en industrigrund og bygge et delvist underjordisk hotel i et nyt klitlandskab og at anlægge en lang mole og sandfanger med vinterhavbad og et såkaldt naturrum.

Det vakte min interesse, at man med dette projekt ville lave en undtagelse til gældende regler for kystzonen for at udvikle kystturismen ved at optimere stranden med mere natur. Naturrummet, som i projektbeskrivelsen var et rum med vinduer fra gulv til loft, der gav et “ubegrænset panorama”, var illustreret med en rendering af en kvinde og et barn, der — i hvad jeg vil kalde nydelige brune og sorte kjoler og jakker til under knæet og deciderede indendørssko — ser ud over en stille blå havoverflade over mod Kullen.²

Billedet var fascinerende. Gav det udtryk for en naturoplevelse i optimeret form, perfekt til det moderne indendørs menneske? Samtidig med at de var indendørs, bag tykt glas, havde de det ultimativt åbne udsyn til vandet og himlen og horisonten i det fjerne. En enkelt sejlbåd indikerede for beskueren et rekreativt miljø. Der var ikke nogen containerskibe, fiskere eller færger.

New Nordic Coast, som projektet hed, blev ikke til noget på grund af lokale protester, ikke mindst fra de lokale fiskere, som med projektet stod til at miste en del af grundlaget for deres virksomhed. Men visionen om den indendørs naturoplevelse var fascinerende, og hvis adgangen til attraktionen i et offentligt og privat samarbejde omkring “vidensoplevelser, experimentarium,

formidling om havet — fiskeriet, naturen under overfladen”,³ havde kunnet virkeliggøres, så ville det måske ligefrem have været en demokratisk gevinst på en kyst, hvor de gode indendørs havudsigter for længst er opkøbt.

Jeg begyndte på Gillelejes veststrand, men da New Nordic Coast kuldsejlede, og jeg havde tænkt, at de lokale forhandlinger om projektet ville have kunnet vise nogle brudlinjer i opfattelserne af, hvad der er god kystnatur, forsøgte jeg mig også frem på andre dele af kysten. Jeg endte efterhånden med at koncentrere mig om strandene ved Tisvildeleje. Vest for byen ligger Tisvilde Hegn og det fredede Melby Overdrev over mod Liseleje. Øst for ligger tætpakkede sommerhuskvarterer, og i midten, ud for molen, ligger det område der kaldes for Lejet, en klynge af huse, der i 1800-tallet udgjorde en lille fiskerlandsby, og som i dag er en magnet for et segment, som af nogle bliver kaldt eliten, af andre københavnere og af de knap så begejstrede ‘dem, der tror, de er så hippe’. Uanset det, kan alle blive enige om, at området er naturskønt. Strandene er lange og hvide og ideelle til vandreture og badeture, og Hegnet og Overdrevet et virvar af forskellige naturtyper. Der er hvide og grønne klitlandskaber, klithede, egekrat, høj bøgeskov og plantager med skovfyr i et bakket landskab med enkelte søer.

At tage til Nordsjælland fra Københavns Universitet er ikke en lang og spektakulær rejse. Der er ikke noget globetrotter over det. Man ser måske en antropolog med tropehjelm og notesbog for sig. Hun leder efter de indfødte for at beskrive deres mærkelige vaner og skikke, ligesom folkene på Borneo. Men billedet går i stykker. For det er koldt, og hvad mærkeligt er der i at tage på stranden?

Det første interview var i marts 2017 med en pensioneret herre ved Gilleleje, tidligere ansat i statsadministrationen, som fortalte, at han gik tur ved stranden hver dag. Selve situationen,

at passe et ukendt menneske op på stranden, forekom mig akavet, jeg er heller ikke vild med at ringe til folk, jeg ikke kender. Det er en ængstelighed, der er besværlig som antropolog, og som ikke udelukkende har vist sig ubegrundet. Jeg lod tilfældet råde og spurgte den første, jeg mødte. Jeg fik ikke navnet på denne ældre mand, og siden på de andre, jeg tilfældigt mødte på strandene. Det var planen, at disse delvist improviserede interview skulle brede min opmærksomhed ud, før jeg begyndte at finde de mennesker, der kunne være særligt interessante og interesserede i længere samtaler om spørgsmål, som jeg endnu ikke kendte.

Det allermost fascinerende på stranden, fortalte denne mand, er lyden, *schuuuvzj*, af stenene der ruller tilbage med en bølge. Måden han sagde det på, med et eftertryk og en udadrettet gestus med den ene hånd, fik mig til at lytte efter de småsten, der netop rutsjede ud for vores fødder. Tusinder af sten skaber en næsten uigennemtrængelig tæt lyd og afbrydes så af næste bølge. — “Men det er bedre, når det er større rullesten, som længere ude ad stranden”, tilføjede han. Han fortalte, hvordan han iagttog havets kræfter i forskelligt vejr, og at de kræfter er så store, at vi i højere grad burde lade dem råde end at forsøge at inddæmme kysten med granit og beton — “havet vinder alligevel til sidst”. Mit indtryk var, at turen på stranden sammen med hans lille utålmodige hund var adskilligt mere end en indgroet vane.

Jeg havde forinden mødt mange mennesker — familie, venner, kolleger og hørt folk ved receptioner og i radioen — der fortalte, hvor meget de holdt af at være i naturen, og hvor godt det gjorde dem, men alle disse samtaler havde, da jeg først var begyndt at undre mig, ikke fået mig tættere på, hvad de søgte og fandt derude. Det bekræftede, at emnet var godt for en antropologisk undersøgelse, som kunne få øje på og granske de taget-for-givetheder, der syntes at ligge her. Men man skal ikke regne med at få serveret opdagelserne. Hverdagens

taget-for-givetheder har det med at lukke sig om sig selv. Da vi var ved at blive kolde i blæsten, og jeg spurgte mere ind til hans daglige praksis med at følge med i solens gang, vindretninger og stormenes transport af sand og havvand, tøvede han og fastholdt det indlysende i, at han hver dag gik på stranden, fordi “det var dejligt og friskt”. Hmmm.

I læ for vinden skrev jeg feltnoter, registrerede de rullende sten på min lydoptager og blev ved hans korte afsluttende svar mindet om, at alt ikke nødvendigvis kan og skal oversættes til ord — selvom det var mit arbejde at få dem til at strække lidt længere. De næste korte interview bragte mig et stykke tættere på de intense oplevelser på stranden. Samtaler med folk med højst forskellig baggrund, og for den nordsjællandske kyst på hverdage med en ikke ubetydelig overvægt af højtuddannede, kunstnere, selvstændige og pensionister, viste, at det gode ved at gå ved stranden og se horisonten mindede dem om en slags religion. I den europæiske historie har naturen været genstand for helliggørelser gennem mange århundreder.⁴ Men disse helliggørelser har oftest ligget i skjul af andre og mere stærke kulturelle strømninger, hvor naturen i højere grad end at blive helligholdt er blev brugt, forarbejdet og ændret til uigenkendelighed.

Strandgængerne sagde for eksempel, at det bedste ved at gå ved stranden er, at det er en “meditation over endelighed og uendelighed”; at der er “lidt helligt og højt til loftet”; at det er “næsten magisk at komme gennem skoven og se stranden åbne sig”; at “der er ikke noget mere livgivende end at sidde ved vandet og se solen gå ned”; at “man glemmer tid og sted og er sindssygt lille”; at “naturen er min gud, hvis jeg har én”; at “en aften på stranden kan være næsten overjordisk, som at himlen er rykket ned på jorden”; at det er “et sted, man går i ét med universet”, og at udsigten over havet kan “vække en urfølelse af lykke”.

I de korte, tilfældigt opsøgte interview spurgte jeg altid først åbent ind til, hvad det ville sige at gå på stranden. Jeg indledte for eksempel med et “Må jeg spørge dig om, hvad der bringer dig herud”? Og jeg eksperimenterede med, hvordan jeg kunne introducere mig selv: “Jeg er ansat på Københavns Universitet og forsker i danskernes forhold til naturen”, og i en mindre neutral version: “... danskernes kærlighed til naturen”. Efter den åbne tilgang var jeg særligt på udkig efter de erfaringer, som de kaldte for magiske, spirituelle, zen- eller meditationsagtige, næsten religiøse eller hellige (eller noget lignende). Her måtte være nogle spor til at finde, hvad der er så godt ved naturen. I opfølgende interview og i samtaler med mennesker, som jeg var blevet henvist til, fordi de var kendt som særligt opslugt af stranden, havet og himlen, begyndte vi at tale om “kærligheden”, “interessen” eller “fascinationen” af naturen.

Det skulle vise sig, at magien virker på mange måder på stranden og i det bagland, som naturentusiaster viste mig. Jeg vil begynde med at fortælle om Liv, den grønne dame.

verden ved vinduet

I det sidste hus på Ved Stranden, i Tisvildeleje, sad Liv Tvermoes i karnappen på første sal i en umage stol og fulgte solnedgangen opmærksomt. En time forinden havde hun bemærket det første glimt på dørstolpen ved køkkenet i stueetagen. Det havde givet et gib i hende. Hun balancerede op ad den snævre trappe med sin tallerken, spiste den omhyggeligt tilberedte mad og tilbragte de næste timer med at se ud ad vinduet.

En måned inde i det, der nu var ved at tage form som et antropologisk feltarbejde, havde jeg fået kontakt til beboere, som tilbød at hjælpe mig i mine studier. Det varede ikke mange dage, førend jeg havde flere henvisninger til Liv, men jeg opsøgte